

SATU MATIKAINEN

Romanian juutalaisten siirtolaisuus 1900-luvun alussa

Ennen ensimmäistä maailmansotaa Romaniastä lähti lähes satatuhatta juutalaista osana suurta muuttoliikettä Euroopasta Amerikkaan. Amerikkaan pyrkiessään juutalaiset matkustivat Euroopan halki, mikä synnytti aikalaismielikuvia hallitsemattomista siirtolaisjoukoista, jotka kenties asettautuisivat läpikulkumaihin. Ilmiö johti siirtolaisuuden syiden pohtimiseen ja muuttoliikkeen hillitsemiskeinojen etsimiseen.

■ Tarkastelen tässä artikkelissa juutalaisten joukkosiirtolaisuutta Romaniaasta keskittyen 1900-luvun alkuvuosiin, jolloin siirtolaisuus oli suurimmillaan. Aluksi käydään läpi siirtolaisuustilastoja ja siirtolaisuuden kohdemaita. Tarkastelun pääpaino on Romanian juutalaisten siirtolaisuuden erityispiirteiden ja siirtolaisuuden syiden pohdinnassa sekä aikalaisten ehdottamien ratkaisumallien analysoinnissa. Romanian juutalaisten siirtolaisuus oli yhtäältä osa Itä-Euroopan juutalaisten joukkosiirtolaisuutta, mutta toisaalta Romanian siirtolaisuudessa oli piirteitä, jotka vaikuttivat reaktioihin läpikulkumaisa ja lopullisissa kohdemaissa. Osa Romanian juutalaisista nimittäin lähti siirtolaisik-

si jalkaisin, samalla rahaa keräten, ja osa puolestaan joutui matkan varrella hyväntekeväisyyden armoille.

Tarkoituksena on nimenomaan keskittyä eurooppalaisiin reaktioihin ja jättää siirtolaisten saapuminen Amerikkaan ja heidän vastaanottonsa siellä syrjään. 1900-luvun alussa juutalaisilla ei ollut kohdemaiden asettamia esteitä maahantulolle, koska tuoloin Yhdysvallat ja muut tärkeimmät muuttokohteet ottivat rajoituksetta vastaan kaikki paitsi fyysisesti sairaimmat tulijat. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen monissa maissa käyttöön tulleet siirtolaisuuskontrolit eivät tuolloin vielä olleet kehittyneet.

Siirtolaisuuden taustalla vaikutti Romanian juutalaisten yhteiskunnallinen tilanne ja laillinen asema. Romaniaa pidettiin ennen ensimmäistä maailmansotaa Venäjän ohella yleisesti Euroopan häpeäpilkkuna juutalaisten oikeuksien saralla. Juutalaisten osuus väestöstä oli Euroopan suurimpia: vuoden 1899 väestönlaskennan mukaan juutalaisia oli noin 267 000 eli 4,5 % väkiluvusta.¹ Useimmat juutalaiset olivat muuttaneet Romaniaan 1800-luvun kuluessa pohjoisesta, Itävallan ja Venäjän valtakuntien alueelta. Onkin merkillepantavaa, että Romania muuttui hyvin nopeasti 1800- ja 1900-luvun vaihteessa juutalaisten muuttoliikkeen kohteesta ja siten muuttovoittoiseksi maasta muuttotappiolliseksi valtioksi. Juutalaisilla ei pääsääntöisesti ollut Romanian kansalaisuutta, ja heidän elämänsä

1. *Recensământul general al populației României 1899* (1905), București, xlv. Romanian väestötilastoja ei pidetä täysin luotettavina, mutta ne antavat kuitenkin riittävän oikeansuuntaista tietoa juutalaisten määrästä.

rajoittivat 1800-luvun lopulla säädetyt juutalaisvastaiset lait. Osa juutalaisista voitiin laskea kuuluvan kaupunkien keskiluokkaan, mutta monet elivät hyvin vaatimattomissa oloissa. Juutalaiskysymyksestä muodostui Romanianlle vaikea sisäinen ongelma, ja tilanne sai myös kansainvälistä ulottuvuutta, kun Länsi-Euroopan juutalaiset vaativat kotimaidensa hallituksia painostamaan Romanian hallitusta kohtelemaan juutalaisia paremmin.²

Romanian juutalaisten asemasta oli periaatteessa säädetty kansainvälisoikeudellisin keinoin vuonna 1878 Euroopan suurvaltojen laatimalla Berliinin sopimuksen artiklalla 44, jossa määrättiin, että keneltäkään ei saanut evätä kansalaisoikeuksia tai poliittisia oikeuksia uskonnon perusteella.³ Romanian oli äärimmäisen vaikeaa hyväksyä sopimusartikkelia. Romania vastusti kaikkea ulkopuolista sekaantumista juutalaiskysymykseen, jota se piti puhtaasti maan sisäisenä asiana. Juutalaisten aseman parantamista vastustettiin lähinnä taloudellisten ja kansallisten syiden perusteella: Romanian kansalliset ominaispiirteet tuli turvata ja talouselämää oli suojeltava juutalaisten invaasiolta.⁴ Maa onnistui lopulta kiertämään Berliinin sopimuksen määräystä säätämällä perustuslain lisäyksen, jonka perusteella juutalainen saattoi saada Romanian kansalaisuuden erillisellä, monimutkaisella hakemuksella. Tämä täytti muodollisesti Berliinin sopimuksen vaatimukset, mutta, kuten usein huomautettiin, kansalaisuuslaki oli kuitenkin vastoin sopimuksen henkeä. Käytännössä Romanian parlamentti ei hyväksynyt kansalaisuushakemuksia, ja ainoastaan alle 2 000 juutalaista perheineen sai lain

perusteella kansalaisuuden ennen ensimmäistä maailmansotaa. Loput juutalaisista olivat maattomia muukalaisia, jotka eivät olleet enää minkään muunkaan valtion suojeluksen alaisia.⁵

Siirtolaistilastot

Vuosina 1880–1914 noin 2,5 miljoonaa Itä-Euroopan juutalaista lähti siirtolaisiksi. Juutalaisten siirtolaisuudesta ennen ensimmäistä maailmansotaa on olemassa runsaasti tutkimusta. Useimmissa käsitellään myös Romaniaa, ainakin pintapuolisesti. Romanian siirtolaisuudesta on myös olemassa melko kattavia, joskin nyt jo sangen vanhentuneita erityistutkimuksia.⁶

Juutalaisten määrä romanialaisten asuttamilla ja hallitsemilla alueilla oli noussut taiseesti 1800-luvun ajan. Tuolloinen Romania poikkesi maantieteelliseltä alueeltaan nykyisestä; kun Romania itsenäistyi vuonna 1877, alue kattoi vain Moldavian ja Valakian vanhat ruhtinaskunnat. Suuri Transilvanian alue oli puolestaan Itävalta-Unkarin alaisuudessa. Tuleekin muistaa, että tässä esitetyt tilastot ja luvut koskevat vain tätä ns. Vanhaa Kuningaskuntaa, johon ei kuulunut Transilvania. Vuonna 1899, kun Romaniassa asui yhteensä noin 267 000 juutalaista, heistä lähes 200 000 asui Moldavian alueella, siis Vanhan Kuningaskunnan pohjois- ja koillisosissa. Useimmat juutalaiset elivät kaupungeissa ja muodostivat jopa väestön enemmistön muutamissa moldavialaisissa kaupungeissa. Puolet Moldavian tärkeimmän kaupungin Iaşin asukkaista oli juutalaisia. Valakian ruhtinaskunnan puolella maan pääkaupunki Bukarest oli tärkein juutalaiskeskus.⁷

2. Romanian juutalaisten historiasta ennen ensimmäistä maailmansotaa, ks. esim. Carol Iancu (1978) *Les Juifs en Roumanie 1866–1919: De l'exclusion à l'émancipation*, Aix-en-Provence: Université de Provence.

3. Berliinin sopimuksen teksti, teoksessa Fred Israel (toim.) (1969) *Major Peace Treaties of Modern History 1648–1967, vol. 2*, New York, 975–997.

4. Romanian antisemitismistä ennen ensimmäistä maailmansotaa ks. William O. Oldson (1991) *A Providential Anti-Semitism: Nationalism and Polity in Nineteenth-Century Romania*, Memoirs of the American Philosophical Society 193, Philadelphia: American Philosophical Society.

5. Kansalaisuuslainsäädännöstä ks. Satu Matikainen (2006) *Great Britain, British Jews, and the International Protection of Romanian Jews, 1900–1914: A Study of Jewish Diplomacy and Minority Rights*, Jyväskylä Studies in Humanities 56, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 178–181.

6. Joseph Kissman (1947–1948), 'The Immigration of Rumanian Jews up to 1914', *YIVO Annual of Jewish Social Sciences* 2–3; Zosa Szajkowski (1951) 'Jewish Emigration Policy in the Period of the Rumanian Exodus', *Jewish Social Studies* 13:1.

7. *Recensământul general al populației României* (1905) xlv–xlviii.

Vuosisadan vaihteen jälkeen siirtolaisuus vaikutti sekä juutalaisten absoluuttiseen että suhteelliseen määrään Romaniassa. Vuoteen 1912 mennessä juutalaisten määrä laski virallisen tilaston mukaan hieman; vuoden 1912 väestötilastot ilmoittivat juutalaisten määräksi 241 000. Valtaväestön määrä oli kuitenkin samaan aikaan kasvanut nopeasti, joten juutalaisten osuus kokonaisväkiluvusta oli enää 3,3 %.⁸

Romanian juutalaisten massamuutto alkoi varsinaisesti vuoden 1899 kuluessa ja näkyväksi ilmiöksi se nousi seuraavana vuonna. Aiemmin muuttoliike oli ollut vähäistä (1870-luvulta alkaen yleensä vain muutamia satoja henkilöitä vuosittain), joten asia ei ollut herättänyt erityistä huomiota ulkomailta tai Romanian sisällä. Olosuhteet muuttivat kuitenkin ratkaisevasti vuosisadan vaihteessa, kun Romanian talouslama yhdistettynä juutalaisvastaisen lainsäädännön kokonaisvaikutuksiin saattoi monet vähävaraiset juutalaiset mahdollittamaan tilanteeseen. Siirtolaisuudesta tuli houkutteleva vaihtoehto. Suosituin määränpää oli Yhdysvallat, mutta muuallekin muutettiin: Kanadaan, Australiaan, Etelä-Afrikkaan, Palestiinaan ja Länsi-Eurooppaan.

Romaniasta lähteneiden juutalaissiirtolaisten määrästä vallitsee tutkijoiden keskuudessa jonkinmoinen yksimielisyyttä, vaikka myös valtavirrasta poikkeavia lukuja on esitetty. Yhdysvaltain siirtolähteläisten mukaan maahan saapui vuosina 1881–1914 noin 75 000 Romanian juutalaista.⁹ Tämän lisäksi laskuihin mukaan tulevat siis ne, jotka matkustivat muualle kuin Yhdysvaltoihin. Romanian juutalaissiirtolaisten kokonaismäärän ylärajana voidaan pitää noin sataa tuhatta edellä mainittuna ajanjaksona.¹⁰

Vuodet 1899–1904 olivat Romanian juutalaisten maastamuuton huippukautta, ja tutkijoiden huomio on usein keskittynyt nimienomaan tähän vaiheeseen. Juutalaisjärjestö Alliance Israélite Universellen keräämiin tilastoihin perustuen Carol Iancu on esittänyt, että lähes 42 000 juutalaista lähti Romaniasta noiden vuosien aikana. Suunnilleen samaan lukumäärään on päätyntä Zosa Szajkowski: siirtolaisten määrä oli lä-

hes 43 000 kyseisinä vuosina. Ehdoton huippuvuosi oli 1900, jolloin lähes 17 000 juutalaista poistui maasta. Seuraavaksi vilkkaain vuosi oli 1902, jolloin lähes 9 000 lähti siirtolaisiksi. Vuoden 1904 jälkeen siirtolaisuusvirrat alkoivat ehtyä, vaikka vuosittainen määrä olikin tuhannesta neljään tuhanteen. Szajkowski, joka kirjoitti Romanian juutalaisten siirtolaisuutta käsittelevät teoksensa jo 1950-luvulla, on huomauttanut, että luotettavien tilastojen laatiminen juutalaisten siirtolaisuudesta on hyvin hankalaa. Szajkowskin mielestä luvut ovat itse asiassa suurempia kuin tilastoissa näkyvät numerot. Syyksi hän on esittänyt puuttuvia passeja ja niiden myötä puuttumista lähtötilastoista sekä toisaalta romanialaisten viranomaisten yrityksiä saada luvut vaikuttamaan pienemmillä.¹¹

Iancu ja Szajkowski ovat olleet kiinnostuneita Romaniasta lähteneiden määrästä. Toinen keino selvittää juutalaissiirtolaisten määrää on tarkastella tärkeimpien kohdemaiden saapumistilastoja. Samuel Josephin ja Joseph Kissmanin jo klassikon asemaan nousseissa juutalaissiirtolaisuuden tutkimuksissa tarkastellaan Yhdysvaltoihin saapuneiden siirtolaisten määrää. Joseph Kissmanin mukaan Romaniasta Yhdysvaltoihin saapuneiden juutalaisten määrä oli noin 36 000 vuosina 1899–1904. Suurimmillaan määrä oli vuonna 1903, jolloin noin 8 500 juutalaista saapui maahan. Kissman esittää, että kaiken kaikkiaan 75 000 Romanian juutalaista saapui Yhdysvaltoihin vuosien 1881–1914 aikana. Suurin osa Romaniasta tulleista siirtolaisista, 90 %, oli juutalaisia.¹²

Lähtömaassa ja kohdemaassa tilastoidut määrät eivät korreloi keskenään kovin tarkasti, esimerkiksi siitä syystä, että siirtolaiset eivät aina saapuneet Yhdysvaltoihin samana vuonna kuin olivat lähteneet Romaniasta.

8. *Buletinul Statistic al României* (1921) seria 4, 16: 6–7, București, 6, 49, 52.

9. Kissman (1947–1948) 176–178.

10. Suurimpia lukuja (103 000) on esittänyt esim. Dan Cohn-Sherbok (1996) *Atlas of Jewish History*, London: Routledge, 163.

11. Iancu (1978) 260; Szajkowski (1951) 56.

12. Kissman (1947–1948) 176–178.

Vuonna 1900 Romaniasta lähtenyt henkilö saapui Yhdysvaltoihin kenties vasta vuonna 1901 oleskeltuaan välillä tilapäisesti vaikka Britanniaassa. Tutkijat ovatkin myöntäneet, että kauttakulkusiirtolaisuus oli tilastoinnin kannalta suuri ongelma. Nimittäin jos siirtolainen oli asunut jonkin aikaa Britanniaassa tai Kanadassa, jotka olivat tyypillisiä kauttakulkukohteita, hänet saatettiin Yhdysvalloissa laskea näistä maista saapuneiden joukkoon, eikä alkuperämaa Romania siten näkynyt lainkaan tilastoissa. Monet olivat jopa oleskelleet ensin Britanniaassa, sitten Kanadassa ja vasta kolmanneksi ajautuneet Yhdysvaltoihin.¹³ Suurin osa Romanian juutalaissiirtolaisista päättyi kuitenkin lopulta Yhdysvaltoihin. Esimerkiksi Britanniaan jäi pysyvästi vain noin 5 000 Romanian juutalaista.¹⁴

Siirtolaisuuden hämmästyttäviä piirteitä

Vuonna 1900 eurooppalainen lehdistö kirjoitteli ahkerasti Romanian juutalaisten siirtolaisuudesta. Suurimpana syynä tähän kiinnostukseen oli siirtolaisuuteen liittynyt sensaatiomainen piirre; tuhansia Romanian juutalaisia lähti marssimaan jalkaisin kohti Itävalta-Unkaria tarkoituksenaan kulkea koko Euroopan läpi länsieurooppalaisiin satamakaupunkeihin, joista sitten noustaisiin Amerikkaan purjehtiviin laivoihin. Ilmiötä kuvaamaan käytettiin yleisesti jiddishinkielistä sanaa *fusgeyers* (kävelijät, vaeltajat).¹⁵

Kävelijäliike alkoi keväällä 1899, kun ensimmäiset ryhmät lähtivät Moldaviasta ja Bukarestista kohti Länsi-Euroopan satamia. Kävelijäjoukot muodostuivat yleensä nuorista työmiehistä, jotka olivat olleet lähtöpaikkakunnallaan saman synagogan jäseniä. Heidän ideologiaansa on hankala määritellä, mutta yleisesti ottaen he korostivat rooliaan työläisjuutalaisina, jotka pyrkivät eteenpäin ja tähtäsivät mahdollisten elin-

olojensa parantamiseen siirtolaisuuden avulla, kuitenkin ilman varsinaista sosialistista aatesisältöä. He pitivät siirtolaisiksi lähtemistä ainoana mahdollisuutena saavuttaa ihmisarvoinen ja vapaa elämä. Ryhmän koko oli yleensä satakunta henkeä, joskus kaksi tai kolmekin sataa. Matkan varrella kävelijät keräsivät rahaa laulaen, esittäen pieniä näytelmiä ja jakaen lentolehtisiä. He saivat apua ja yösijan sekä juutalaisilta että valtaväestöltä niillä paikkakunnilla, joiden läpi he kulkivat – tosin monet myös suhtautuivat heihin kielteisesti. Toiminta ei ollut varsinaista kerjäämistä, eivätkä kävelijät itse tai ulkopuoliset havainnoitsijat sitä kerjäämiseksi yleensä tulkinneetkaan. Ensimmäiset kävelijäryhmät olivat varsin hyvin organisoituneita ja idealistisia, ja joillain ryhmillä oli jopa yhtenäinen univormu. Pian mukaan liittyi kaikenlaista väkeä, myös sellaista joka oli fyysiseltä kunnoltaan liian heikkoa pitkään kävelymatkaan.¹⁶

Jill Culiner on jäljitellyt kävelijöiden matkaa Romaniasta aina Kanadaan saakka matkakirjaa ja historiantutkimusta yhdistelevässä teoksessaan, jossa todetaan, että merkejä ja muistoja kävelijöistä on sadan vuoden jälkeen varsin hankala löytää. Culiner käveli Romanian läpi vuonna 2001 Jacob Finkelstein -nimisen alkuperäisen kävelijän jalanjäljissä. Finkelstein lähti Romaniasta vuonna 1900. Hänen omaelämäkerrallinen kertomuksensa matkan vaiheista ilmestyi vuonna 1945, ja tämä jiddishinkielinen lähde muodostaakin Culinerin teoksen rakenteellisen ja temaattisen selkärangan.¹⁷

On muistettava, että kävelijät muodostivat vain vähemmistön Romanian juutalaissiirtolaisista, sillä suurin osa siirtolaisista matkusti alusta pitäen junalla tai laivalla. Kävelijöiden osuus oli Joseph Kissmanin arvioiden mukaan ”muutama tuhat”.¹⁸ Kävelijät saivat kuitenkin suhteettoman runsaasti huomiota aikalaiskeskustelussa. Toisaalta kävelijätkin matkasivat jalkaisin pää-

13. Samuel Joseph (1914) *Jewish Immigration to the United States from 1881 to 1910*, New York: Columbia University Press, 93–95, 167.

14. Matikainen (2006) 93–94. Tilastointitavat estävät tarkan ja luotettavan tiedon saamisen tästä asiasta.

15. Kissman (1947–48) 163–166.

16. Jill Culiner (2004) *Finding Home: In the Footsteps of the Jewish Fusgeyers*, Toronto: Sumach Press, 20–23; Kissman (1947–48) 163–166.

17. Culiner (2004) erityisesti 24–25 Finkelsteinin kirjoituksen luonteesta.

18. Kissman (1947–48) 165.

osin vain Romanian alueella ja nousivat myöhemmin juniin. Sekä kävelijät että muut kohtasivat vaikeuksia matkallaan Euroopan halki. Monilla loppuivat rahat, minkä jälkeen matkalaiset joutuivat reitin varrella asuvien uskonveljiensä armoille ja hyvän-tekeväisyyden kohteeksi.¹⁹

Vakavat ongelmat alkoivat joidenkin kohdalla jo Romanian ja Itävalta-Unkarin rajalla – mikäli siirtolainen oli päässyt edes sinne asti. Unkarilaisviranomaiset eivät ajoittain sallineet maahantuloa tai edellyttivät, että matkajat eivät poistuneet lainkaan junasta unkarilaisten hallinnoimilla alueilla. Ne, jotka olivat syystä tai toisesta käännetytty tai painostettu palaamaan Itävalta-Unkarin alueelta, saattoivat leiriytyä rajalle. He eivät uskaltaneet tai halunneet palata Romaniaan tai romanialaiset viranomaiset eivät päästäneet heitä palaamaan vedoten siihen, että siirtolaisille myönnetty matkustusasiakirjat sallivat vain Romaniasta poistumisen ilman paluumahdollisuutta.²⁰

Osa siirtolaisista suuntasi lännen sijasta itään tai etelään. Oma lukunsa oli sionistinen muuttoliike Palestiinaan, mutta se ei 1900-luvun alun Romanian siirtolaisuuden yhteydessä herättänyt juuri mitään huomiota. Palestiinaan muutto oli tuossa vaiheessa ylipäätään vähäistä. Sionistisessa liikkeessä oli vaikeita sisäisiä ristiriitoja, kun osa sionisteista hyväksyi juutalaiseksi kansankodiksi ainoastaan Palestiinan ja osa oli halukas harkitsemaan muitakin vaihtoehtoja. Epäonnistuneet maanviljelysprojektit Anatiassa ja Kyproksella puolestaan olivat dramaattisia tapahtumasarjoja, joissa siirtolaisten kohtalona oli ennen pitkää paluu takaisin Romaniaan. Esimerkiksi Kyproksella kyse oli idealistisesta asutushankkeesta, jota ajoi Saksan juutalainen Davis Trietsch. Hän houkutteli Romanian juutalaisia mukaan hankkeeseen, mutta tilanne riistäytyi hallinnasta, kun siirtolaiset alkoivatkin tehdä omia suunnitelmiaan. Alus, jossa oli 250 Romanian juutalaista, käännettiin Kyprokselta vuonna 1900. Viranomaiset epäilivät tulokkaiden olevan varattomia ja kykenemättömiä elättämään itseään, eikä Trietsch suostunut ottamaan heistä vastuuta.²¹

Kun siirtolaiset, usein rahattomina, saapuivat Wieniin asti, matkassa alkoi uusi vaihe: he kohtasivat läntisiä juutalaisyhteisöjä, joilla oli oma sanansa sanottavana matkalaisten kohtalosta. Siirtolaiset matkustivat Itävallan ja Saksan läpi satamakaupunkeihin kuten Hampuriin, Rotterdamiin ja Breneeniin. Sieltä he nousivat laivoihin, jotka veivät heidät joko suoraan Amerikkaan tai – useammassa tapauksessa – ensin Englantiin, josta matka jatkui välittömästi tai myöhemmin toisella laivalla Amerikkaan. Englannin kautta matkustaminen oli halvempaa laivayhtiöiden hinnoittelukäytäntöjen vuoksi.²²

Siirtolaisuuden saama julkisuus lisääntyi, ja huhut länteen vyöryvistä siirtolaisjoukoista levisivät ja herättivät levottomuutta juutalaisyhteisöjen keskuudessa. Saksan ja Itävallan lehdistössä kirjoitettiin ilmiöstä ja uutiset levisivät länteen päin, kun esimerkiksi englantilaiset lehdet lainasivat saksalaisten lehtien kirjoituksia.²³ Lehdet myös laajensivat kirjoitteluaan puhtaasti siirtolaisuuteen liittyvistä asioista Romanian juutalaisten kokonaistilanteeseen. Käsittelyn alla oli niin juutalaisvastainen lainsäädäntö kuin Romanian taloudellinen tilanne ja sitä myöten siirtolaisuuden taustatekijät.

Tulkintoja siirtolaisuuden syistä

Romanian juutalaisten siirtolaisuuden syistä esiintyi erimielisyyksiä heti siirtolaisuuden käynnistyttyä, ja tulkintakiistat ovat ainakin jossain määrin jatkuneet myös historiantutkimuksessa. Aikalaisille oleellinen kysymys oli, kumpaa syytä voitiin pitää ensisijaisena, Romanian hallituksen harjoittamaa sortopoliittikkaa vai lamasta johtunutta taloudellista ahdinkoa. Juutalaisten oma tulkinta korosti juutalaisvastaisen lainsäädännön ja antisemitismin roolia, vaikka myönsikin talousvaikeuksien olemassaolon. Juutalaisvastai-

19. *Jewish Chronicle (JC)* 3.8.1900.

20. *JC* 3.8.1900.

21. *JC* 14.9.1900 ja 12.10.1900; Matikainen (2006) 68–70.

22. Lloyd P. Gartner (1973) *The Jewish Immigrant in England 1870-1914*, London: Simon Publications, 31–36.

23. *Frankfurter Zeitung* 7.7.1900; *Neue Freie Presse* 8.7.1900; *The Times* 23.7.1900.

nessa, pääosin Romanian hallituksen kannattamassa, tulkinnessa painotettiin talouslamaa ja juutalaisten nopeaa väestönkasvua, mutta myös syytettiin kansainvälisiä juutalaisjärjestöjä siirtolaisuuteen yllyttämisestä. Historiantutkimuksessa on nostettu selkeämmin esille Romanian juutalaisyhteisön rakenteelliset tekijät, väestönkasvu ja keskittyminen harvoille urbaaneille ammattialoille.²⁴ Tätä kautta syyt on liitetty laajempaan kontekstiin, Itä-Euroopan juutalaisyhteisöjen demografiseen kokonaistilanteeseen, joka vaikutti siirtolaisuuden syntyyn ja määrään muissakin maissa kuin Romaniassa.

Carol Iancu on jakanut siirtolaisuuden syyt sisäisiin ja ulkoisiin syihin. Sisäiset syyt, kuten väestön rakenne, keskittyminen kaupunkeihin ja sionismin vaikutus, juonsivat juurensa juutalaisyhteisön sisältä. Ulkoiset tekijät puolestaan liittyivät romanialaiseen yhteiskuntaan. Iancu näkeekin nämä ulkoiset tekijät, kuten juutalaisvastaisen lainsäädännön ja antisemitismin, ensisijaisina.²⁵

Kaikki havainnoitsijat ja tutkijat ovat kuitenkin olleet yhtä mieltä siitä, että Romaniassa vuonna 1899 alkanut taloudellinen kriisi vaikutti siirtolaisuuden määrän jyrkkään nousuun. Kuivuus oli vienyt sadon, ja maataloustuotteiden viennistä riippuvainen Romania ajautui vaikeisiin talousongelmiin. Ongelmat olivat tosin kasautuneet jo useiden vuosien ajan, kun valtio oli velkaantunut saksalaisille ja ranskalaisille pankeille. Paljon spekulointia herätti se seikka, että kyseiset pankkiiriliikkeet olivat suurelta osin juutalaisten omistamia ja johtamia: painostaisivatko pankit Romaniassa muuttamaan juutalaispolitiikkaa myönteisempään suuntaan?²⁶ Pankkien juutalaiskytkökset eivät lopulta vaikuttaneet käytännössä.

24. Lloyd P. Gartner (1984) *The Great Jewish Migration 1881-1914: Myths and Realities*. Cape Town: Kaplan Centre Papers 1984, 4; Matikainen (2006) 61–66.

25. Carol Iancu (1981) 'L'emigration des juifs roumains dans la correspondance diplomatique française, 1900–1902', *Proceedings of the Seventh World Congress of Jewish Studies*, Jerusalem, 251.

26. *The Roumanian Bulletin* 11.7.1902. Tämä *Jewish Chronicle*n liitteenä julkaistu muutaman kerran ilmes-

Juutalaisjärjestöjen tarjoama selitysmalli korosti Romanian yhteiskunnan juutalaisvastaisuutta siirtolaisuuden keskeisenä taustatekijänä. Romanianlaisen valtaväestön puuttuminen siirtolaisuuden joukosta tuntui tukevan tätä tulkintaa. Tulkinta korosti antisemitististä ilmapiiriä, juutalaisvastaista lainsäädäntöä ja yleisesti ottaen Romanian viranomaisten asennetta. American Jewish Yearbook -vuosikirjassa julkaistussa laajassa Romanian juutalaisia koskevassa kirjoituksessaan Elias Schwarzfeld kuvaili Romaniasta "helvetilliseksi maaksi" juutalaisten kannalta. Siirtolaisuus oli siten Romanian juutalaisten ainoa pakotie toivottomasta tilanteesta.²⁷ Britannian juutalaisten järjestö Anglo-Jewish Association esitti tyypillisen näkemyksen juutalaisten asemasta Romaniassa:

"Tiukasti kudotussa säädösten ja määräysten verkossa on tuskin jäljellä enää yhtään porsaanreikää, jonka kautta juutalaiset voisivat ansaita elantonsa rehellisesti ja rauhassa... Täytyy muistaa, että jokainen vuosi tuo aina lisää rajoituksia. Nimittäin tämä jatkuvasti lisääntyvien lakien ja sääntöjen kumulatiivinen vaikutus tekee Romanian juutalaisten tilanteesta sietämättömää kurjuutta, jolle ei ole vertaa juutalaisen rodun modernissa eikä keskiaikaisessa historiassa"²⁸

Säälittelevästä sävystä huolimatta Anglo-Jewish Associationin arvio tilanteesta oli oikeasuuntainen: Romanian juutalaisvastainen lainsäädäntö kattoi kaikki elämän alueet talouselämästä ja ammatinharjoittamisesta koulutukseen ja poliittisiin oikeuksiin. Lainsäädäntö ei nimellisesti ollut juutalaisvastaista, vaan suuntautui "ulkomaalaisia" vastaan ja suosi "romanialaisia", "Romanian kansalaisia" ja "kristittyjä". Koska

tynyt pamfletti keskittyi yksinomaan Romanian vastaiseen kampanjoihin.

27. Elias Schwarzfeld (1901) 'The Situation of the Jews in Roumania since the Treaty of Berlin 1878', *The American Jewish Year Book 5662*, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 85–86. Internet-osoitteessa: http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1901_1902_2_Formatter.pdf, luettu 30.3.2009.

28. The Anglo-Jewish Association (1911) *Annual Report 1910-1911*, London, 15–17.

suurin osa maassa asuvista juutalaisista ei ollut Romanian kansalaisia, lainsäädäntö koski käytännössä heitä. Juutalaisia voitiin esimerkiksi ajoittain karkottaa maaseudulta kaupunkeihin sillä perusteella, että ulkomaalaiset eivät saaneet asua maaseudulla. Tämä ilmiö kasvatti kaupunkien juutalaisyhteisöjen liikäväestöä ja edisti tietyille ammattialoille keskittymistä. Suurin osa lainsäädännöstä oli laadittu 1880- ja 1890-luvulla, eikä 1900-luvun puolella enää ilmestynyt mitään uutta ja mullistavaa. Poikkeuksena tähän oli vuoden 1902 käsityöläislaki, joka liittyi tiiviisti myös siirtolaisuuskysymykseen.²⁹

Käsityöläislain tarkoituksena oli yhdenmukaistaa käsityöläisten lupakäytäntöjä. Juutalaisten kannalta oleellinen pykälä koski vastavuoroisuusperiaatetta: ulkomaiset käsityöläiset saivat ammatiluvan vain jos heidän kotimaissaan myönnettiin lupia romanialaisille käsityöläisille samoin ehdoin.³⁰ Romaniassa asuvat juutalaiset eivät tietenkään voineet osoittaa kotimaidensa käytäntöiden vastavuoroisuutta, koska he eivät olleet minkään maan kansalaisia. Kun laki hyväksyttiin Romanian parlamentissa maaliskuussa 1902, se herätti Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa huolta siirtolaisuuden lisääntymisestä. Vuosi 1902 olikin verraten vilkas muuttovuosi, mutta muuton lisääntyminen voidaan panna pikemmin lakia koskevien pelkojen kuin lain varsinaisten vaikutusten tiliin. Juutalaisjärjestöjen täytyi seuraavana vuonna myöntää, että lakia ei ollut sovellettu juutalaisia vastaan, ja juutalaiset saivat harjoittaa käsityöammatteja rauhassa.³¹

Eliyahu Feldman on analysoinut siirtolaisten omia näkemyksiä lähtönsä syistä rabbi Moses Gasterin arkistoon³² sisältyvien siirtolaiskirjeiden perusteella. Nämä kirjeet on enimmäkseen lähetetty kokonaisten kavelijäryhmien nimissä, mutta osa on yksittäisten henkilöiden lähettämiä, yleensä jo ennen Romaniasta lähtöä. Feldmanin mukaan kirjeistä esille tulevat siirtolaisuuden motiivit voidaan jakaa kahteen pääluokkaan, taloudellisiin syihin ja poliittisiin perusteluihin. Suurin osa kirjoittajista korosti Romanian viranomaisten juutalaisvastaista

politiikkaa, ja taloudelliset syyt näyttäytyivät toissijaisina.³³ Myös juutalaisvastaiset mellakat, joita esiintyi aivan 1800-luvun viimeisinä vuosina, vaikuttivat siirtolaisten omien kertomusten perusteella lähtöpäätökseen.³⁴

Romanialaiset aikalaishämmäykset korostivat kansainvälisten juutalaisjärjestöjen roolia siirtolaisuuden edistämässä ja siirtolaisten houkuttelemisessa. Syllisiksi nimettiin esimerkiksi Alliance Israélite Universelle ja varakkaat ulkomaiset juutalaiset. Romanialaiset liittivät tämän maan taloudelliseen tilanteeseen: juutalaisjärjestöt hyökkäsivät Romaniaa vastaan tarkoituksella juuri kun Romania oli talousvaikeuksissa. Siirtolaisuus ja sen saama huomio siis näyttivät Romanian kielteisessä valossa, mikä lisäsi sen lainaongelmia saksalaisten pankkien kanssa, varsinkin kun pankkiirit olivat juutalaisia. Romanian hallitus ryhtyi vastaiskuun syöttämällä artikkeleja ulkomaisiin lehtiin.³⁵ Toisin kuin romanialaiset väittivät, Alliance Israélite ei kuitenkaan rohkaissut siirtolaisuutta – päinvastoin, kuten jäljempänä tulee ilmi. Merkillepantavaa kuitenkin on, että eurooppalaisissa sanomalehdissä julkaistiin sekä juutalaisille myönteisiä että romanialaismielisiä kirjoituksia, jotka esittivät kilpailevia tulkintoja siirtolaisuuden syistä ja merkityksestä.

29. Edmond Sincerus (1901) *Les juifs en Roumanie. Depuis le Traite de Berlin jusqu'a ce jour: les lois et leurs consequences*, Londres: Macmillan, kokoaa kattavasti juutalaisvastaisen lainsäädännön. Sincerus oli Elias Schwarzfeldin pseudonyymi. Ks. myös Matikainen (2006) 45–50.

30. *Monitorul Oficial*, 5/18.3.1902. Tämä oli Romanian valtion virallinen lehti.

31. Metropolitan Archives, London, Archives of the Board of Deputies of British Jews (BDBJ), ACC 3121/C11/1, Conjoint Committeeen kokouspöytäkirja, 4.2.1903.

32. Romanialaissyntyisen, Britanniassa asuneen Gasterin arkistoa säilytetään University Collegen käsikirjoituskokoelmassa Lontoossa.

33. Eliyahu Feldman (1980) 'A Batch of Letters from Prospective Jewish Emigrants from Roumania, 1900', *Michael: On the History of the Jews in the Diaspora* 6, 63–67.

34. *Culiner* (2004) 50. *Culiner* lainaa Jacob Finkelsteinin kertomusta.

35. National Archives, London, Records of the Foreign Office, FO 104/143/65, Kennedy Salisburyyle 18.8.1900; Szajkowski (1951), 55.

Useimmat puolueettomuutta tavoittelevat aikalaishavainnoitsijat löysivät monisyisiä tekijöitä siirtolaisuuden taustalta. Puolueetomista havainnoitsijoista on usein mainittu Romaniassa oleskelleet ulkomaiset diplomaatit. Vaikka heitä ei lähdekriittisesti voida pitää täysin neutraaleina – on selvästi havaittavissa, että esimerkiksi Romanian juutalaisia koskevia asenteita oli tullut Romanian viranomaisten kautta – heidän arvioissaan oli kuitenkin selkeä pyrkimys tarkastella asiaa kaikki näkökohdat punniten.

Brittidiplomaatit korostivat taloudellisia syitä: katovuotta, finanssikriisiä sekä niiden aiheuttamia pienyrittäjien ja käsityöläisten vaikeuksia. Juutalaisyhteisöjen sisäisellä rakenteella oli myös osansa; juutalaiset olivat keskittyneet liikaa juuri niihin ammatteihin, jotka olivat kärsineet lamasta eniten. Juutalaisvastaisilla mellakoilla ei ollut osuutta, koska siirtolaisuus ei ollut alkanut välittömästi mellakoiden jälkeen – mutta täytyy muistaa, kuten Jill Culinerinkin lainaamat siirtolaiset kertoivat, että mellakat vahvistivat lähtöpäätöstä, vaikka ne eivät olisikaan johtaneet välittömään maastamuuttoon. Jotkut brittidiplomaatit vähätelivät yleisen antisemitistisen ilmapiirin merkitystä. Samoin kuin romanialaisissa arvioissa, ulkomaisten juutalaisten rooli siirtolaisuuden yllyttäjinä mainittiin, mutta nyt syyllisiä olivat ”sionisti”.³⁶ Myös ranskalaiset diplomaatit pitivät talouskriisiä ja siitä johtuneita pienyrittäjien ongelmia ensisijaisina syinä. Juutalaisvastainen lainsäädäntö ja antisemitismi vaikuttivat myös, ja sionismi edisti muuttoliikettä.³⁷

Sionismin rooli oli aikaisten tulkinnoissa hyvin epäselvä. Toki osa siirtolaisista oli sionisteja, mutta nämä pyrkivät yleensä muuttamaan Palestiinaan tai ainakin johonkin sillanpääasemaan lähelle Palestiinaa, kuten aiemmin mainitulle Kyprokselle. Toiset siirtolaiset taas näyttivät yhdistäneen sionismin kaikkeen muuttoliikkeeseen. Esimerkiksi Lontooseen saapuessaan jotkut siirtolaiset ilmoittivat, että sionistit olivat houkutelleet heidät matkaan. Tämän sionistit kiistivät heti jyrkästi: he eivät missään tapauksessa kannattaneet järjestäytymätön-

tä siirtolaisuutta Britanniaan ja Amerikkaan.³⁸

Lloyd P. Gartner on korostanut, että Itä-Euroopan juutalaisiirtolaisuus ei johtunut yksinomaan juutalaisvainoista. Vainoilla ja mellakoilla oli toki osuutensa, erityisesti Venäjällä, mutta suhteellisesti eniten juutalaisia lähti kuitenkin siirtolaisiksi Itävalta-Unkarin itäosista, Galitsiasta, jossa juutalaiset olivat muodollisesti tasa-arvoisia muun väestön kanssa. Gartnerin mielestä väestölliset ja taloudelliset syyt olivat pääsyy siirtolaisuuteen, niin Romaniassa kuin muualla Itä-Euroopassa. Väestönkasvu oli nopeaa, perinteiset juutalaisten ammatit taantuivat ja juutalaiset kohtasivat aiempaa enemmän valtaväestön taloudellista kilpailua. Ammattirakenne oli jäykkä ja keskittyi pikkukauppaan ja käsityöhön. Juutalainen väestö oli nuorta, mutta nuorille ei ollut työtä. Lisäksi viranomaisten asettamat rajoitukset juutalaisten asumiselle ja ammatinharjoittamiselle vaikeuttivat ammattitilannetta entisestään. Toisaalta Gartner korostaa Amerikan vetovoimaa, ja mahdollisuutta muuttaa sinne ilman rajoituksia ja siedettävien kustannuksien.³⁹ Amerikan vetovoima unohtui usein aikalaiskeskusteluissa, ja pohdinta kohdistui lähtömaassa vaikuttaviin syihin. Vaikka muutamat havainnoitsijat muistivat mainita myös Amerikan mantereen houkutukset, niiden merkitystä ei välttämättä tunnustettu.

Mitä siirtolaisille pitäisi tehdä?

Romaniasta lähteneiden siirtolaisten matkan varrella sijainneiden kaupunkien varakkaat juutalaisyhteisöt esimerkiksi Wienissä, Rotterdamissa ja Lontoossa vaikuttivat mielipiteillään koko ongelman ratkaisumalleihin. Esille nousi kolme toimintalinjaa: hätäratkaisujen löytäminen jo matkalla olevien siirtolaisten ongelmiin, siirtolaisuuden organisointi tulevien ongelmien ehkäisemiseksi sekä perimmäisiin syihin, eli Romanian viralliseen politiikkaan puuttuminen.

36. FO 104/143/57, Browne Salisburyille, 7.8.1900; FO 104/144/92, Kennedy Salisburyille, 31.10.1900.

37. Iancu (1981) 262–263.

38. *JC* 15.6.1900 ja 29.6.1900.

39. Gartner (1984) 1–4.

Kysymys laajeni siten pelkästä siirtolaisuuskysymyksestä kattamaan Romanian juutalaisten tilanteen kokonaisuudessaan; siirtolaisongelmien ratkomisen lisäksi länsieurooppalaiset juutalaisjärjestöt ja -johtajat ryhtyivät kampanjoimaan Romanian juutalaisten aseman parantamiseksi.

Välitöntä huomiota vaati niiden juutalaisten kohtalo, jotka olivat jääneet eurooppalaiseen suurkaupunkeihin köyhäinavun varaan, eivätkä pystyneet palaamaan kotiin tai jatkamaan matkaansa omin neuvoin. Näille annettiin tilapäistä majoitusta ja ruokaa, mutta riippuvaisuus hyväntekeväisyydestä ei useimpien kohdalla muodostunut kovin pitkäaikaiseksi. Lontoon juutalaiset esimerkiksi kritisoivat mannereurooppalaisia juutalaisyhteisöjä liian avokätisestä avun jakamisesta mikä oli omiaan kiihdyttämään muuttoliikettä. Asenteiden jyrkkyys vaihtelikin jonkin verran eri kaupunkien ja maiden juutalaisyhteisöjen välillä. Siirtolaisten käyttäytymistä seurattiin huolestuneina ja esimerkiksi kadulla nukkumista vastustettiin jyrkästi. Yksin matkustaneet miehet, jotka olivat jättäneet perheensä Romaniaan, saivat erityisesti osakseen juutalaisjärjestöjen paheksuntaa.⁴⁰ Romanian juutalaisten siirtolaisten keskuudessa naisten ja lasten osuus oli itse asiassa verraten suuri; vuosi-ina 1899–1904 se oli noin 30 %.⁴¹ Tämä sivuutettiin yleensä aikalaiskeskustelussa, ja keskityttiin yksin matkustavien miesten aiheuttamiin ongelmiin.

Juutalaisjärjestöjen välittömänä tavoitteenä oli joko palauttaa siirtolaiset takaisin lähtömaahan Romaniaan tai lähettää heidät hyvässä järjestyksessä kohti Amerikkaa. Yhtenä vaihtoehtona Amerikan mantereella oli Kanada, jossa Jewish Colonization Association -järjestöllä oli jokseenkin epäonnisia maanviljelyshankkeita⁴². Vuonna 1900, suurimman siirtolaisaallon aikana, monet siirtolaiset haaveilivatkin Kanadaan asettumisesta. Suunnitelmat eivät tuntuneet kovin realistisilta, varsinkin kun useimmilla siirtolaisilla ei ollut mitään kokemusta maanviljelystä. Lontoolainen hyväntekeväisyysjärjestö Jewish Board of Guardians kommentoi, että Romanian juutalaisten oli järjetöntä kuvitella Kanadan voivan vastaanottaa ra-

jattoman määrän kaikenlaisia siirtolaisia.⁴³ Eurooppalaiset juutalaisjärjestöt siis lähettivät siirtolaisia Kanadaan, mutta toisaalta ne myös ymmärsivät, että maanviljelysyhteisöt eivät tulisi menestymään.

Siirtolaisille korostettiin, ettei heidän kannattanut jäädä Länsi-Eurooppaan. Christiane Reinecke on kutsunut juutalaisjärjestöjen toimintaa ”vapaaehtoiseksi siirtolaiskontrolliksi”. Valtion puuttumista asiaan ei toivottu, vaan juutalaiset halusivat huolehtia asiasta omin keinoin.⁴⁴ Mutta myös viralliset tahot reagoivat Romanian juutalaisten siirtolaisuuteen – ainakin epäsuorasti. Romanian juutalaisten siirtolaisuus oli osa suurta Itä-Euroopan juutalaissiirtolaisuutta, joka oli Britanniassa herättänyt vaatimuksia vapaan maahantulon periaatteen kiristämisestä. Hallituksen asettama siirtolaiskomissio päättyi vuonna 1903 suosittamaan maahanmuuton rajoituksia, mutta vain ”ei-toivottujen” ulkomaalaisten kohdalla.⁴⁵ Romanian siirtolaisuuden huippukohta oli ajoittunut samaan ajankohtaan kuin siirtolaiskomission selvitystyö, mutta Romanian tapaus ei missään nimessä ollut ratkaisevassa asemassa päätöksiä tehtäessä. Varsinainen siirtolaislaki säädettiin elokuussa 1905 ja tuli voimaan seuraavan vuoden alussa. Viranomaiset alkoivat tarkastaa siirtolaisia satamissa ja maahantulolupa voitiin evätä ”ei-toivotuilta muukalaisilta”, jotka olivat rikollisia, vakavasti sairaita tai eivät todennäköisesti pystyisi elättämään itseään.⁴⁶ Valvonta oli

40. The Jewish Board of Guardians (1900) *Annual Report 1900*, London, 16–17.

41. Iancu (1978) 260.

42. Kenneth Switzer-Rakos (1987) ‘Baron de Hirsch, the Jewish Colonization Society and Canada,’ *Leo Baeck Institute Year Book* 32, 385–406.

43. The Jewish Board of Guardians (1900) 16.

44. Christiane Reinecke (2009) ‘Governing Aliens in Times of Upheaval: Immigration Control and Modern State Practice in Early Twentieth-Century Britain, Compared with Prussia,’ *International Review of Social History* 54:1, 54–55. Reinecke viittaa nimenomaan Romanian siirtolaisiin suhtautumiseen vuonna 1900.

45. *Report of the Royal Commission on Alien Immigration* 8 (1903), Parliamentary Papers, vol. 9, 40.

46. Aliens Act 11.8.1905, *Law Reports* (1905) The Public General Statutes, vol. 43, 22–27.

kuitenkin käytännössä löyhää ja käännytettyjen määrät vähäisiä.⁴⁷

Juutalaisjärjestöt ryhtyivät Romanian siirtolaisuuden organisoimiseen ripeästi heti vuonna 1900. Tavoitteena oli, että mikäli siirtolaiset ylipäätään lähtisivät liikkeelle, he muuttaisivat hyvässä järjestyksessä Euroopan ulkopuolelle. Tällä tavoin he eivät herättäisi kielteistä huomiota, joka leimaisi kaikki juutalaiset, eivätkä toisaalta muodostuisi taloudelliseksi taakaksi länsieurooppalaisille juutalaisyhteisöille. Myös Amerikan mantereella siirtolaisten muuttokohteita pyrittiin ohjailemaan sillä tavalla, etteivät kaikki muuttaisi esimerkiksi New Yorkiin. Muuttoliiikkeen organisoinnissa aloitteentekijöinä olivat länsieurooppalaiset juutalaisjohtajat, jotka sopivat, että Jewish Colonization Association ottaisi hoitaakseen siirtolaisuuden järjestelmällisyyden varmistamisen ja käytännön asiat. Koko ajan kuitenkin korostettiin, että tarkoitus ei ollut rohkaista muuttoliikeyttä, päinvastoin. Jewish Colonization Association valitsi sopivat siirtolaiset Romaniassa, teki lääkärintarkastuksia ja järjesti maksulliset matkaliput Yhdysvaltoihin tai Kanadaan. Romanian siirtolaisuuden kohua herättäneet piirteet hävisivät pian.⁴⁸ Toiminta osoittautui siis tehokkaaksi ja johti toivottuihin tavoitteisiin.

Vaikutusyritykset Romanian juutalaisten asemaan eivät sen sijaan olleet yhtä menestyksekkäitä. Länsimaisten juutalaisjärjestöjen halu vaikuttaa Romanian oloihin liittyi niiden tulkintaan siirtolaisuuden perimmäisistä syistä. 1900-luvun alkuvuosina eurooppalaiset ja yhdysvaltalaiset juutalaisjärjestöt ja yhteisöjen johtajat ryhtyivät useita kertoja kampanjoimaan Romanian juutalaisten puolesta. Tarkoituksena oli painostaa omien kotimaiden hallituksia tekemään ”interventio” Romanian tilanteeseen. Romanian käsityöläislaki oli syynä siihen, että Ranskan Alliance Israélite Universelle kutsui keväällä 1902 eri maiden juutalaisjohtajia kokoukseen Kölniin. Kölnissä päätettiin, että eri

maiden järjestöt koordinoisivat kampanjansa kahdella rintamalla: lehtikirjoittelussa ja kotimaidensa hallitusten painostuksessa.⁴⁹

Tärkein diplomaattinen toimenpide Romanian juutalaisten puolustamisessa oli elokuussa 1902 Yhdysvaltain Romanialle lähettämä ns. Hayn nootti. Yhdysvaltalaisen juutalaisten painostuksen seurauksena Yhdysvaltain hallitus lähetti Romanialle juutalaisten kohtelua koskeneen nootin, jossa perusteltiin Yhdysvaltain kiinnostusta asiaan maahan saapuvien siirtolaisten suurilla määrillä.⁵⁰ Hayn nootilla ei ollut suoranaista vaikutusta Romanian juutalaisten asemaan, ja diplomaattisen painostuksen ja kampanjoinnin tulokset jäivät muutenkin hyvin vähäisiksi.

Ei muutosta ennen ensimmäistä maailmansotaa

Länsieurooppalaiset juutalaisjärjestöt ja juutalaisjohtajat – eivät niinkään näiden maiden valtaväestö tai viranomaiset – olivat keskeisessä asemassa Romanian juutalaisten siirtolaisuusongelmien ratkaisuyrityksissä. Heidän asenteensa Romanian siirtolaisia kohtaan saattaa vaikuttaa oudon kylmäkiskoilta. Tavoitteena tuntui olevan, etteivät siirtolaiset aiheuttaisi ongelmia vakiintuneille ja emansipoituneille juutalaisyhteisöille, mikä mahdollisesti olisi johtanut antisemitismin lisääntymiseen. Siirtolaisuutta ei voitu pysäyttää, mutta sen käytänteitä voitiin tehdä järjestelmällisemmäksi. Samalla kuitenkin yritettiin kaikin keinoin kohentaa Romanian juutalaisten asemaa lähtömaassa. Juutalaisjohtajat näkivät perimmäisen ratkaisun olevan juutalaisten aseman parantaminen Romaniassa itsessään: kun valtiollinen politiikka muuttuisi juutalaisille suosiollisemmaksi, juutalaisilla ei olisi tarvetta lähteä siirtolaisiksi. Juutalaisten tasa-arvon valtaväestön kanssa tulkittiin ratkaisevan myös Itä-Euroopan juutalaisyhteisöjen ammatilliset ja rakenteelliset ongelmat: kun

47. Bernard Gainer (1972) *The Alien Invasion: The Origins of the Aliens Act of 1905*, London: Heinemann, 201.

48. *JC* 27.7.1900, 21.8.1903 ja 5.8.1904.

49. BDBJ, ACC/3121/C11A/1, Conjoint Committeeen kokouspöytäkirja, 13.3.1902; BDBJ, ACC/3121/A/14, BDBJ:n kokouspöytäkirja, 4.5.1902.

50. Gary Dean Best (1982) *To Free a People: American Jewish Leaders and the Jewish Problem in Eastern Europe 1890–1914*, Westport: Greenwood Press, 45–48.

ammattaja saisi harjoittaa vapaasti, juutalaisten taloudellinen asema paranisi ja ammat-tirakenne laajeni.

Juutalaisjärjestöjen kampanjoinnista huolimatta Romanian politiikan peruslinjat eivät muuttuneet ennen ensimmäistä maailmansotaa. Juutalaisvastainen lainsäädäntö pysyi voimassa, eivätkä asenteet juutalaisia kohtaan muuttuneet myönteisemmiksi. Juutalaisten asema ei kuitenkaan varsinaisesti huonontunut. Juutalaisten statukseen tuli muutos vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen, kun juutalaiset saivat Romanian kansalaisuuden vuoden 1919 vähemmistö-sopimuksen ja vuoden 1923 kansalaisuuslain seurauksena⁵¹.

Juutalaisten siirtolaisuus Romaniasta väheni vuoden 1904 jälkeen, mutta jatkui tasisena virtana ensimmäiseen maailmansotaan asti. Siirtolaisuuden muodolliset rakenteet pysyivät suunnilleen sellaisina kuin ne oli perustettu vuosisadan alkuvuosina. Suuria äkillisiä siirtolaisaaltoja ei enää tullut, vaikka juutalaisvastaisia sävyjä saanut vuoden 1907 talonpoikaiskapina aiheutti siirtolaisten lukumäärän lievää kasvua ja jonkin

verran siirtolaisuuspelkoja Länsi-Euroopassa. Samaan aikaan kun Romanian juutalais-siirtolaisten asiat poistuivat näyttämöltä taka-alalle, Venäjän siirtolaisuus lisääntyi juutalaisvastaisten mellakoiden seurauksena. Kansainvälisen juutalaisyhteisön huomio kiinnittyikin vuosien 1903 ja 1904 tienoilta alkaen Venäjälle.

Samanaikaisesti myös Romanian taloudellinen tilanne oli parantunut. Juutalaisten taloudellisissa oloissa ja mahdollisuuksissa ei tapahtunut erityisiä muutoksia ennen ensimmäistä maailmansotaa. Päinvastoin juutalaisten taloudellinen asema helpottui hie-man. Siirtolaisuuden myötä väestöpaineet olivat pienentyneet, ja perinteisissä juutalaisammateissa paremmin tilaa, kun ylijäämäväestöstä oli muuttanut pois. Siirtolaisuus kuitenkin jatkui, vaikka polttavimmat taloudelliset syyt eivät olleetkaan enää niin ajankohtaisia kuin aivan vuosisadan alussa. Amerikan vetovoima houkutteli yhä uusia siirtolaisia, ja ne, jotka olivat muuttaneet Yhdysvaltoihin alkuvaiheessa, kustansivat perheitään ja sukulaisiaan luokseen. Tähän toivat muutoksen vasta ensimmäinen maailmansota ja sen jälkeen Yhdysvaltain siirtolaislainsäädäntö, jotka pysäyttivät Itä-Euroopan juutalaisten siirtolaisuuden lähes kokonaan. Se merkitsi myös Romanian juutalaisten laajamittaisen siirtolaisuuden päätymistä. ■

51. Carol Iancu (1992) *L'émancipation des juifs de Roumanie, 1913–1919*, Montpellier: Centre de Recherches et d'Études Juives et Hébraïques, 293–297. Osa juutalaisista, pääosin sodan jälkeen Romaniaan liitetyillä uusilla alueilla asuvia, jäi kuitenkin ilman kansalaisuutta.